

ומפרשינן: מיבעי ליה לרבי יהודה גזירה שוה ד"עניה עניה", כדי לאגמורי לברכות וקללות דלויים, דהם בלשון הקודש, כלומר: גזירה שוה זו לא ניתנה כדי ללמוד מלויים לחליצה, אלא בהיפוך, כדי ללמוד מחליצה ללויים שיאמרו בלשון הקודש, וכדמפרש ואזיל.

ומקשינן: וכי למה לו לרבי יהודה ללמוד ללויים שיאמרו בלשון הקודש מחליצה, ולילף רבי יהודה ללויים ממשוה בגזירה שוה ד"קול קול", וכאשר למדוהו חכמים!?

ומשינינן: הרי אין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן קיבלה מרבתי, ורבי יהודה, גזירה שוה ד"ענייה ענייה" גמיר מרבתי; ואילו גזירה שוה ד"קול קול" לא גמיר מרבתי.

תניא נמי הכי שלדעת רבי יהודה ברכות וקללות דלויים נלמדים שהם בלשון הקודש ממה שנאמר בהם "ענייה" ["וענו ואמרו"], ולא כחכמים הלומדים כן מ"קול רם":

דהא תניא: רבי יהודה אומר:

כל מקום שנאמר בדבר התלוי כדיבור: "כה", "ככה", "ענייה ואמירה", אינו אלא בלשון הקודש.

ומפרש לה רבי יהודה:

"כה" הוא מה שנאמר בנשיאת כפים: "כה תברכו את בני ישראל אמור להם", ומכאן אנו לומדים לנשיאת כפים שהיא בלשון הקודש.

"ככה" דחליצה.

ללמד: מה להלן גבי משה במתן תורה בלשון הקודש היה, שהרי בה ניתנה תורה, אף כאן בברכות וקללות דלויים בלשון הקודש.

שנינו במשנה: חליצה כיצד, "וענתה ואמרה", ולהלן הוא אומר "וענו הלויים ואמרו" מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש; רבי יהודה אומר: "וענתה ואמרה ככה", עד שתאמר בלשון הזה:

ומפרשינן לרבנן הלומדים לשון הקודש בחליצה מגזירה שוה, אם כן האי "ככה" האמור בחליצה מאי עבדי ליה?

מיבעי להו ל"ככה" כדי ללמד לדבר שהוא מעשה בחליצה כגון חליצה ויריקה, הרי הוא מעכב, מאחר שהסמיכה התורה "ככה" ל"יעשה", ועדיין לא שמענו על לשון שהוא מעכב.

ורבי יהודה מ"כה", "ככה", כלומר: אם לא היתה באה התורה אלא ללמד על מעשה שהוא מעכב, די לה לאמר "כה", ומאחר שאמרה "ככה", הרי למדנו אף ללשון שהוא מעכב.

וטעמם של רבנן שאין לומדים למעשה שהוא מעכב מ"כה" "ככה", הוא משום ד"כה" "ככה" לא משמע להו דרשה כלל, ואם כן לומדים אנו מ"ככה" שמעשה מעכב, ועדיין לא שמענו שלשון מעכב.

לג-ב ומקשינן לרבי יהודה הלומד שחליצה היא בלשון הקודש מ"כה", "ככה", אם כן האי "וענתה ואמרה" — שלמדו ממנו חכמים גזירה שוה "עניה עניה" — מאי עביד ליה [מה ידרוש בן], כלומר: גזירה שוה "עניה עניה" למה ניתנה?

“ענייה ואמירה” דלויים. (1)

שנינו במשנה: ברכות וקללות כיצד: כיון שעברו ישראל את הירדן ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון, שבצד שכם שאצל אלוני מורה, שנאמר: “הלא המה בעבר הירדן, אחרי דרך מבוא השמש, בארץ הכנעני היושב בערבה, מול הגלגל אצל אלוני מורה”, ולהלן הוא אומר: “ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה”, מה “אלון מורה” האמור להלן שכם, אף “אלון מורה” האמור כאן שכם, ששה שבטים וכו’:

תנו רבנן לפרש את הפסוק [שנזכר במשנה] המלמד לבני ישראל – שהיו ממזרח לירדן, בדרכם לעברו המערבי של הירדן – היכן הם הר גריזים והר עיבל:

“הלא המה בעבר הירדן”: היינו מעבר לירדן ואילך [רחוק ממנו], דברי רבי יהודה, שהרי נאמר:

“אחרי דרך מבוא השמש”: ו”מבוא השמש” הוא מקום שחמה זורחת דהיינו במזרח, וכל מקום שנאמר “אחרי” מופלג הוא, נמצא שהכתוב אומר: שההרים האלו היו מופלגים מן המזרח בו היו עומדים בני ישראל.

“בארץ הכנעני היושב בערבה”: אלו הר גריזים וחר עיבל, שיושבים בהם היום כותיים, שהגלה סנחריב מלך אשור את עשרת השבטים והושיב בהם את אלו.

“מול הגלגל”: היינו סמוך לגלגל.

“אצל אלוני מורה”: היינו שכם; ומנין שהוא שכם, שהרי:

כאן הוא אומר “אלוני מורה”: ולהלן הוא אומר: “ויעבור אברם בארץ, עד מקום שכם עד אלון מורה”, ולמדנו בגזירה שוה: מה “אלון מורה” האמור להלן היינו שכם; אף “אלוני מורה” האמור כאן היינו שכם.

אמר רבי אלעזר ברבי יוסי:

בדבר זה זייפתי [כלומר: הוכחתי את הזיוף של] ספרי כותיים המאמינים בתורה שבכתב, ואינם מאמינים בתורה שבעל פה, ואומרים: מתוך שנאמר בהר גריזים: “וזבחת שלמים ואכלת שם”, ודאי שהוא המקום אשר יבחר ה’ לעובדו, שלא כקבלת חז”ל שבחירה זו היא על פי נביא, והיינו בירושלים.

כי אמרתי להם: זייפתם תורתכם, ולא העליתם בידכם כלום!

שהרי מנין לכם שהר גריזים שאתם עובדים שם, הוא אכן הר גריזים האמור בתורה, הרי זה משום שאתם אומרים: “אלוני מורה” היינו שכם, ואם כן הר גריזים האמור בתורה שהוא אצל אלוני מורה, הוא ההר הסמוך לשכם.

ואכן אף אנו מודים ש”אלוני מורה” היינו שכם, ברם אנו למדנוה בגזירה שוה, ואילו אתם כמה למדתם?!

שממש למדו לעיל בעמוד א שהוא בלשון הקודש?! וכן למדו בכרייתא לקמן מד ב גבי

1. צריך ביאור, למה הזכיר רק ענייה ואמירה דלויים, ולא ענייה ואמירה דמקרא בכורים,

סמוך לגלגל! ? והלא לא ראו העם החוי את הגלגל! ? כלומר: רחוקים הם ממנו.

אלא רבי אליעזר בן יעקב אומר, כלומר: לכך נאמר "היושב בערבה מול הגלגל" לכדרכי אליעזר בן יעקב, שאמר:

לא בא הכתוב אלא להראות להן לישראל דרך בשניה, כלומר: הנחה הקב"ה את ישראל בדרכם השניה לאחר מעבר הירדן כשיבואו לכבוש את הארץ, והורה להם באיזה דרך יכבשוה, וכדרך שהראה להן לישראל דרך בראשונה, כלומר: כשיצאו ממצרים שהיה הענן מנחה אותם במדבר.

וכך מנחה אותם הכתוב:

"דרך [מבוא השמש]", להנחותם: בדרך לכו, ולא בשדות וזרמים.

"היושב": בישוב לכו, ולא במדברות.

"בערבה": בערבה [ארץ מישור] לכו, ולא בהרים ונבעות.

תנו רבנן:

כתיב בספר יהושע [ג י ואילך]:

"ויאמר יהושע [בטרם עברם את הירדן], בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם, והורש יוריש מפניכם את הכנעני ואת החתי ואת החוי ואת הפרזי ואת הגרשגי והאמורי והיבוסי. הנה ארון הברית אדון כל הארץ עובר לפניכם בירדן. ועתה קחו לכם שני עשר איש משבטי ישראל איש אחד איש

כלומר: אם לא שמסתמכים אתם על תורה שבעל פה, אין לכם מקור למקום המקודש לכם, ונמצא שאתם מסתמכים עליה ומכחישים אותה כאחת.⁽²⁾

רבי אלעזר אומר [פירש את הפסוק] שלא כדברי רבי יהודה:

"הלא המה בעבר הירדן": סמוך לירדן, דכתיב: "והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל", ומשמע: בו ביום שתעברו את הירדן תקימו אותם בהר עיבל, הרי שהיה הר עיבל סמוך לירדן.

ומה שאמר הכתוב: "אחרי דרך מבוא השמש": היינו מקום שהחמה שוקעת שהוא במערב, ו"אחרי" הרי מופלג הוא, נמצא שאומר הכתוב: ההרים האלו מופלגים הם מן המערב וקרובים למזרח, והיינו סמוך לירדן שממזרח ההרים.

"בארץ הכנעני": ארץ חוי היא, שהרי שכם בן חמור נשיא שכם היה חוי, וכמו שנאמר: "וירא אותה שכם בן חמור החוי נשיא הארץ".

ובהכרח שמאמר הכתוב: "היושב בערבה מול הגלגל", לא בא ליתן סימן להרים אלו, שהרי:

איך אתה קורא בעם החוי: "היושב בערבה" שהיא ארץ מישור! ? והלא בין הרים ונבעות הן יושבין! ?

ואיך אתה קורא בהם: "מול הגלגל" דמשמע

2. הענין נתבאר על פי מה שביאר ב"מרומי שדה".

עגלה ערופה, מ"וענו ואמרו", שצריך בה לשון הקודש! ?

בכל יום עד שהגיעו לירדן, היה הארון נוסע אחר שני דגלים, (3) **והיום נסע תחילה [לפני כל הדגלים].**

שנאמר: "הנה ארון הברית אדון כל הארץ עובר לפניכם" (4).

בכל יום ויום, לויים בני קהת היו נושאים את הארון, (5) **וכמו שנאמר [במדבר ג כט]: "משפחות בני קהת יחנו על ירך המשכן תימנה. ומשמרתם הארון והשולחן והמנורה והמזבחות וכלי הקודש אשר ישרתו בהם" —**

ואילו היום בעברם את הירדן נשאוהו כהנים.

אחד לשבט [להקים אבנים בירדן, ולשאת אבנים מן הירדן להקים אותם בהר עיבל]. והיה כנוח כפות רגלי הכהנים נושאי ארון ה' אדון כל הארץ במי הירדן, מי הירדן יכרתון, המים היורדים מלמעלה, ויעמדו נד אחד, [פירוש: המים הזורמים מלמעלה למטה כדרך כל הנהרות, כשיגיעו למקום שנבקע הירדן לא ימשיכו לזרום למטה, אלא ייזקפו ויעמדו כמו נד]. ויהי בנסוע העם מאהליהם לעבור את הירדן, והכהנים נושאי הארון הברית לפני העם. וכבוא נושאי הארון עד הירדן, ורגלי הכהנים נושאי הארון נטבלו בקצה המים, והירדן מלא על כל גדותיו כל ימי קציר. ויעמדו המים היורדים מלמעלה [ו]קמו נד אחד.

כיצד עברו ישראל את הירדן?

כאן בכרייתא שנסע הארון אחר שני דגלים.

4. מה שהביא פסוק זה דוקא, ולא הביא מפסוקים קודמים ביהושע שם, שנשאו הכהנים את הארון, ראה מה שכתב ב"עיון יעקב", שהוא בא לומר שהארון אותו נשאו הכהנים היה "ארון הברית אדון כל הארץ", דמשמע הארון המקודש ביותר שבו היו הלוחות, ולא הארון השני שהיו בו שברי הלוחות, ראה שם.

5. בדין משא הארון אם הוא בלויים או בכהנים, ראה מה שכתב הרמב"ם בספר המצוות מצות עשה לד, ובמה שכתב עליו הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות בשורש שלישי אות ו, והביא גם את הכרייתא שבסוגייתנו; וראה עוד במכתבים שנדפסו בסוף ספר "חידושי מרן ר"ז הלוי" עמוד עז.

3. ארבעה דגלים היו ישראל במדבר [כמפורש בכמדבר פרק י]: דגל יהודה, שכלל את השבטים: יהודה, יששכר וזבולון; דגל ראובן, שכלל את השבטים: ראובן, שמעון וגד; דגל אפרים, שכלל את השבטים: אפרים מנשה ובנימין; דגל דן, שכלל את השבטים: דן, אשר ונפתלי.

בחנייתם במדבר, היה דגל יהודה חונה בראש הדגלים, ומאחוריו היו הדגלים: ראובן ואפרים, ומאחוריהם היה חונה דגל דן; ובין דגלי ראובן ואפרים, היה חונה המשכן ומסביביו הלויים.

עוד מפורש בתורה [שם], שכאשר נסעו, נסע תחילה דגל יהודה ואחוריו דגל ראובן, ואחוריו בני קהת נושאי הארון, ואחוריו דגל אפרים, ואחוריו דגל דן; וכתב ב"עיון יעקב" שהכרייתא הזו סוברת כמאן דאמר שהפסוקים כפשוטן, שלא היו נוסעים כחנייתן שהיתה כתיבה, אלא היו נוסעים בזה אחר זה כקורה, וזה הוא שאמרו

ירושלים, להעלות את ארון ברית ה' מעיר דוד היא ציון. ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האיתנים בחג הוא חודש השביעי. ויבואו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את הארון". [פסוק ו]: "ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית אל קודש הקדשים, אל תחת כנפי הכרובים".⁽⁷⁾

מכאן הוא המשך הברייתא הקודמת, לד-א המתארת את מעבר בני ישראל בירדן.

וכיון שנטבלו⁽¹⁾ רגלי כהנים במים של הירדן, חזרו המים לאחוריהם, כלומר: חדלו מי הירדן שמימין [מצפון] הכהנים ממוצתם מלמעלה למטה, והיו נגדשים ועולים למעלה; וכך עמדו שם הכהנים, עד אשר עברו כל בני ישראל משמאלם [בצד דרום] של הכהנים.⁽²⁾

שנאמר: "וכבוא [הכהנים] נושאי הארון עד הירדן, ויעמדו המים היורדים מלמעלה, כמו נד [ניצבו כמו נד] אחד".

וכמה גובהן של מים שבאותו הנד:

שנאמר: "והיה כנח כפות רגלי הכהנים נושאי ארון ה'".

תניא: (6) רבי יוסי אומר:

בשלשה מקומות נשאו כהנים את הארון:

א. כשעברו את הירדן.

ב. וכשהסיבו את יריחו, וכמו שנאמר [יהושע ו ב]: "ויאמר ה' אל יהושע ראה נתתי בידך את יריחו ואת מלכה גבורי החיל. וסבותם את העיר כל אנשי המלחמה הקף את העיר פעם אחת, כה תעשה ששת ימים". [פסוק ו]: "ויקרא יהושע בן נון אל הכהנים ויאמר אליהם שאו את ארון הברית, ושבעה כהנים ישאו שבעה שופרות יובלים, לפני ארון ה'". [פסוק יא]: "ויסב ארון ה' את העיר הקף פעם אחת, ויבואו המחנה וילינו במחנה".

ג. וכשהחזירוהו למקומו בבית קדשי הקדשים בבית אשר בנה שלמה, וכמו שנאמר [מלכים א ח — א]: "אז יקהל שלמה את זקני ישראל את כל ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל המלך שלמה

בית המקדש אשר בירושלים, [כמבואר כל זה בפסוקים שהובאו לקמן לה א], וזה הוא פירוש "החזירוהו למקומו".

1. ראה אריכות ב"חזון יחזקאל" על התוספתא בפרק ח מסוטה, שביאר את ההבדל שבין קריעת ים סוף ובקיעת הירדן, וביאר את הטעם משום כוחה של תורה, ראה שם.

2. נתבאר על פי רש"י, שכתב: חזרו המים לאחוריהם, שלא היו יורדין מן הכהנים ולמטן, אלא שם עומדים, והמים הבאים תמיד נגבהים

6. מלת "תניא" אינה מובנת, כי דברי רבי יוסי הם המשך הברייתא, ראה בתוספתא פרק ח דסוטה.

7. ביאר רש"י: אותו ארון הגלה בימי עלי הכהן מתוך בית קדשי הקדשים של המשכן שעשה משה, [כלומר: ממשכן משה אשר בשילה], ואף כשהחזירוהו פלשתים ששבו את הארון לא חזר הארון למקומו, אלא היה תחילה בבית אבינדב, ואחר כך הביאו דוד לבית עובד אדום הגתי, ומשם העלו לעיר דוד, עד שהחזירו שלמה למקומו שבבית קדשי הקדשים, כאשר בנה את